

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 3

Fylke: *Büsterud*

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: *Nore*Emne: *Brynet.*Bygdelag: *Fygardsgrend*Oppskr. av: *McLofsgård*

Gard:

(adresse): *Rødberg*

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

I de siste mannsaldre har det ikke foregått noen større forandring i brukten av brynet eller i bryneredskapene annet enn at en mere og mere har gått over fra å bruke "heimelaga" bryner av naturstein til å bruke kjøpebryner av kunststein.

Det vanlege ordet her i bygda for bryne og å bryne er bryne (til) og å bryne (gj. kniv o. s. v.) Dette navn blir brukt om alle slags bryner.

"Stein" har jeg aldri hørt har vært brukt her i bygda. Samt for merket bruktes nu mere og mere bryner av kunststein. Men det finnes også naturleg brynestein i bygda. I

utmarka til gården Halland på vestsiden av Lågen var det et berg som hette Bryneberget, og der har nok folk fra uminnelige tider funnet bryner. Disse brynene var kjent i hele bygda for å være gode, og jeg har hørt folk i våre dager si at de gjerne skulle behale både

20 og 30 kroner om de kunne få et bryne fra Bryneberget. Men nu er det vanstelig å finne bryner der, for i tidens løp er det gått alt som er brukelig. Det vanlige var viss at folk gikk dit og fant seg bryner, men det kunde også at gjestlige folk fant bryneskin og laget bryner til salg. Ja, det skulle ha vært en som hadde laget seg ei sleinsag og sagde brynene til og siden solgte dem. Vænn tilgang av bryner fra Fsbø (Eidsberg) i Telenmark kan vel ha forekommet, men sikkert i liten utstrekning, for jeg har aldri hørt om det.

Det vanlige er nå at alle eggredskaper først slipes på rund stein og siden brynes for å få eggen finpusset. Til finere eggredskaper f.eks. høvelkinner og bestjererjern o.s.v. brukes mere fintornede slipesleiner enn til gær og itser o.l. og siden brynes de med særlig fine bryner.

For ca. 100-150 år siden har sikkert Rynskelgåen vært i bruk her i bygda. Nålevende folk kuster det ikke, men Knut Sandnes, født 1844, hadde forfald til sønnen, Pål Sandnes, som ennå lever, meget om Rynskelgåen. Men Pål kan ikke si sikkert om faren selv hadde opplevd Rynskelgåen, eller han bare hadde hørt folk fortelle om den, men han tror

heldt at faren hadde sett både
tynnslinga og tjæm i bruk.

Det var da en mann som reiste
rundt på gårdene og tynnet tjæm
for folk. Han ble kalt "tjæ-hyari" (ei)
Tynnninga ble utført ved at tjæm
ble kaldbaktet ut på ambollen.

Siden brukte de sandstikke på den
og etterpå bryne. Ambollen bar
hyare sikkert med seg, men noe
særskilt navn på den har jeg ikke
hørt om.

De første slipeskivene var sikkert
flate steinkeller som lå stille og som
en slippe på ved å føre redskapet
fram og tilbake på den. Ennå finnes
det på gården Lindmeid en slitt
flat, liggende slipeskive, "sunde" (ei)
Den blir den ikke brukt, og heller
ingen andre steder i bygda er slite
steinkeller i bruk til noen slags
sliping. De nåværende runde slipe-
skiver har alltid hatt sin plass heire
på gården, ofte under støberet eller
et annet sted hvor den står i ly
for regn og sol. Mindre skiver
kjempe de ofte på stænde ved
utløper eller på setene, men jeg
har aldri hørt om at de rott med
seg skiven utover beigene eller som
de slo. Var det tung slått eller
mye stein i erga, så en hadde lett
for å "steinhoggi", så måtte nok
tjæm slipes ofte, kanskje eller 2

Rivers burt. Da hadde en ofte med seg 2 slippe ljaer sa en kunne skifte midt i oetka. Ofte hadde de to bryner, et grovt og et finere. Naer ljaen begynte a bli "stjens" bruktes det grove brynet først og siden det fine. I stedet for grovt bryne brukte de ogsa "sandslette" (ei). Den var laget av vanlig tre (gran, furu), og sa dyppet de den i fjore og strødde sand på.

Jeg kan huske at min bestefar (født 1916) brukte sandslette. Ellers brukte han et fint bryne. Til finere bryning laget de seg ogsa "brynesletter" (ei) av or eller eit.

Den bruktes etter bryning med alm. bryne og ^{var} ikke påsmørt fjore og sand, for den skulle fimpusse eggen.

Naer ljaen slipes, tar de den merke alltid av orret. Sliperen setter seg da strøms over slipeskeintakten bak steinen og holder ljaen med eggen mot seg på steinen.

Naer ljaen brynes, sitter den derimot alltid i orret. Er det en lang lja, slippes orret med enden, som ofte er forsynet med en jernpigg, i batten og ligger strøtt foran brystedet slik at ljaen størs og holdes med venstre arm og hånd og petes fremover og til høyre, mens bryninga så foregår med høyre hånd.

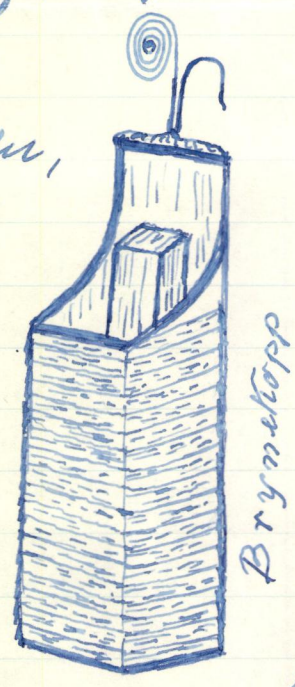
Er det en kutt lja, holdes orret fast mellom beina ovenfor kneet

280

idet beina selles i kryss, slik at
 ljàm blir stående foran en i brynn-
 høyde og peker til høyre. Den holdes
 med venstre hånd, og bryninga
 foregår med høyre. Øvede stalletarer
 bryner nesten lite godt uten å se på
 - de står ofte og prøver og ser til
 andre tander, mens brynet. hurtig og
 sikkert føres tilbake over og under
 eggen, - den må jo brynes fra begge
 sider.

Brynet var de vanligvis i en
 selhola ketopp som kalles "brynetopp"
 (sin). Den så ut som bevinga viter
 og var surra med never for å bli
 lett, for det skulle være vann i
 brynetoppen. Den var forsynt med
 en tinnstferdig tillaget
 tynn jernstokk og ble
 båret bak eller på siden,
 oftest i ei "hempe" som
 var til dette bruk i
 livremmen. Jeg har
 aldri hørt om bryne-
 kopper av blett, lær
 eller horn, her i bygda.

Brynetopp

Den går brynetoppen
 mer og mer av bruk,
 og brynet bæres i lomma og brukes
 enten hørt eller det puttes ved å
 skytes i graset. Til fint eggjern
 brukes ofte olje på brynet.

Det melet som fremkommer ved
 bryninga ble kalt brynesaur eller

bryneslim, og gamle folk kan fortælle
at det bli brukt mot ringorm, men
ikke ellers. Jeg har aldri hørt at
brynet skulle bli bedre med å ligge
i jorda eller i en maurtiue.

Heller aldri har jeg hørt om at
brynet brukke å kake eller hva det
kalte, og noe bestemt ordtak når de
spyttet på brynet har jeg heller ikke
hørt om. Men somme hadde den
stikken at de alltid brynte ljåen
på de la den bort eller at de var
ferdige med sine stallekjen. En
eldre mann sa en gang i det han
brynte ljåen sin til stikk:

Ingen ubrynt ljå er av
slåttu gå, ingen --- jenne
opp av senga stå!

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
adr. NORSK FOLKEMUSEUM 635
BYGDØY